

Kasper Møller Hansen og Mickael Bech

De sociotropiske vælgere: Ønsket om faldende ledighed betyder mere, end hvem der bliver statsminister, og vælgerne kan ikke købes med lønstigninger

De seneste folketingsvalg er i pressen blevet udråbt til at være præsidentvalg mellem to statsministerkandidater. Et *discrete choice*-eksperiment, hvor vælgerne er stillet over for et valg mellem alternativer bestående af kombinationer af udvalgte karakteristika (mere i løn, stigende eller faldende ledighed og statsministerkandidat), giver mulighed for at komme med bud på, hvor meget vælgeren vægter de to andre karakteristika i forhold til statsministerkandidaten. Det vil sige, at der sker en reel styrkevurdering af de to kandidater. *Discrete choice*-eksperimentet peger på, at ledighed har større betydning end valget mellem statsministerkandidater. Resultaterne viser også, at vælgerne på tværs af politiske tilhørsforhold er villige til at acceptere en ændring af statsminister uden lønkomensation under forudsætning af, at ledigheden mindskes. En sociotropisk tankegang synes altså at være stærkere end en egotropisk.

Hvordan vægter vælgeren forskellige ønsker til fremtiden? Er det ønsket om en fremtid med faldende ledighed, ønsket om, hvem der skal være statsminister, eller ønsket om mere i løn, der vægtes tungest af vælgeren? Artiklen forsøger at give svaret. Svaret på spørgsmålene har relevans for at forstå, hvordan vælgerne ser samfundsudviklingen, og hvordan sådanne ønsker realiserer sig i konkrete valg mellem udviklingsscenarioer. Samtidig giver svarene også mulighed for at få indsigt i, om vælgerne tillægger sociotropiske eller egotropiske be væggrunde størst vægt.

Spørgsmålene kan relateres til *economic voting*-tilgangen inden for vælgeradfærd. I *economic voting*-tilgangen antages vælgerne at være egen nyttemaksimerende individer, og teorien forklarer vælgernes stemmeadfærd på baggrund af vælgerens vurdering af den samfundsmæssige økonomiske situation og vælgerens personlige økonomiske situation (Alvarez et al., 2000; Borre, 1999; Dorussen og Palmer, 2002; van der Eijk et al., 2006). Til afdækning af vælgernes holdninger anvendes ofte spørgeskemaundersøgelser, hvor holdninger til hvert enkelt emne måles på en skala gående fra for eksempel „meget bedre nu“ til „meget dårligere nu“ eller fra „meget vigtigt“ til „ikke vigtigt“. Problemet med sådanne spørgsmål er blandt andet, at de ikke sikrer en afvej-

ning mellem betydningen af de enkelte politikområder eller emner. Nærværende artikel udfordrer de traditionelle metoder og anvender en metodisk nyskabelse inden for meningsmåling. Den anvendte metode kaldes *discrete choice*-eksperiment og adskiller sig ved, at metoden tvinger respondenterne til at afveje forskellige ønsker til fremtiden på samme måde, som når vælgeren står i stemmeboksen. På den baggrund er det muligt at finde ud af, hvad der betyder relativt mest for vælgeren.

Artiklens formål er at analysere, hvor stærke vælgerens relative præferencer er med hensyn til deres personlige økonomi, samfundsøkonomien, og hvem man ønsker som statsminister. Vælgerens valg analyseres i en situation, hvor de bliver tvunget til en afvejning, hvilket sikres i et *discrete choice*-eksperiment. Brugen af et *discrete choice*-eksperiment giver mulighed for dels at teste robustheden af tidligere empiriske analyser og dels at illustrere en række nye metodiske muligheder inden for det eksperimentelle design af meningsmålinger. Endelig perspektiveres relevansen af resultaterne fra *discrete choice*-eksperimenter i forhold til tilrettelæggelse af politiske kampagner.

Economic voting

Ofte tager teorien om *economic voting* udgangspunkt i tesen om, at vælgerne holder regeringen ansvarlig for økonomien. Der er dog store kontroverser i litteraturen om, hvorvidt det er samfundsøkonomien eller den personlige økonomi, som vælgeren vægter højest. Eller sagt med andre ord – vægter vælgeren sociotropiske eller egotropiske bevæggrunde højest? (Dorussen og Palmer, 2002). Ud fra en rationel tankegang er svaret, at individer er egotropiske, fordi de netop forsøger at maksimere deres egen nytte via deres personlige økonomi. Flere studier har i modsætning hertil vist, at de sociotropiske bevæggrunde vægter højere end egotropiske ved stemmeafgivelsen (Lewis-Beck og Paldam, 2000; Borre, 1997, 1999). Landets økonomiske velbefindende vægtes altså generelt højere end den personlige økonomi, når vælgeren sætter sit kryds. Artiklens bidrag til diskussionen om sociotropiske versus egotropiske motiver er, at vi stiller vælgeren over for valget om en fremtid med en generel faldende ledighed i samfundet eller en fremtid med en konkret individuel lønstigning. Det første er en operationalisering af et ønske til den fremtidige samfundsøkonomi, mens det sidste er en operationalisering af ønsket til den personlige økonomi. Samtidig gives ikke bare et bud på, hvilket af disse to ønsker til fremtiden der vægtes højest, men også et konkret bud på, hvor meget det ene vægtes i forhold til det andet.

En anden central kontrovers i *economic voting*-litteraturen er spørgsmålet om, hvorvidt vælgerne stemmer fremadrettet eller bagudrettet. Sker stemmeafgivningen i overvejende grad på baggrund af regeringens tidligere gerninger eller på baggrund af de forventninger, som vælgeren har til en eventuelt kom-

mende regering? Ifølge rationel økonomisk teori er vælgeren fremadrettet. Frem for at straffe eller belønne tidligere gerninger forventes vælgerne at vælge parti/politikker ud fra, hvad der optimerer deres fremtidige nytte, idet den allerede oplevede nytte er fortid. Den bagudrettede vurdering vil begrænse sig til at være et middel til en fremadrettet vurdering (Borre, 2003: 322), eller hvad økonomer i informationsøkonomi vil kalde et imperfekt signal. Empiriske studier finder lidt større opbakning til, at vælgerne foretager en bagudrettet vurdering end en fremadrettet (Lewis-Beck og Paldam, 2000). Analyserne her antager, at vælgerne har et fremadrettet vurderingsperspektiv (modsat for eksempel Borre, 1997 og Alvarez et al., 2000), idet der anvendes surveyspørgsmål, som er fremadrettede: Vælgerne bedes vurdere en række fremtidige udviklingsscenarier i forhold til hinanden. Den fremadrettede tilgang er ikke uproblematisk, hvis vælgerne ikke finder de fremtidige alternativer realistiske og blot opfatter dem som hypotetiske konstruktioner. På trods af de nævnte problemer anvender vi altså her et spørgeformat, der forudsætter, at vælgerne stemmer fremadrettet.

Vælgerne er tvunget til afvejning

Politik handler om afvejninger mellem forskellige alternativer. Når vælgeren bestemmer sig for, hvor krydset skal sættes på valgdagen, er det en afvejning mellem forskellige politiske gerninger og udmeldinger og herunder en afvejning af de forskellige „indpakninger“ og „budbringere“. Vælgeren sætter ét kryds ved den pakke af politiske ideer, som vedkommende mener bedst kan realisere ønskerne til fremtiden.

Traditionelt anvender surveyundersøgelser forskellige former for skalaspørgsmål, hvor vælgerne for eksempel kan erklære sig mere eller mindre enige, udtrykke ønske om flere eller færre penge til forskellige offentlige områder eller vurdere forskellige politikker fra meget godt til meget dårligt. Fordelen ved den type spørgsmål er, at de er relativt lette at forholde sig til. Problemet er, at de kun er én-dimensionelle, idet spørgsmålene kun vurderer emnet på en enkelt parameter af gangen. Emnerne bliver derved vurderet selvstændigt og ikke relativt i forhold til hinanden. Herved står vælgerne ikke i en afvejningssituation, og derfor afspejler udfaldet af spørgsmålene heller ikke nødvendigvis deres faktiske adfærd eller holdning, hvor de forskellige hensyn nødvendigvis skal afvejes og kondenseres til ét valg.

Frem for at anvende de traditionelle skalaspørgsmål anvender artiklen et *discrete choice*-eksperiment, som ikke tidligere har været afprøvet på vælgerens politiske holdninger. Eksperimentet stiller vælgeren i en reel valgsituation mellem en statsministerkandidat, ønsket om højere løn og ønsket om forbedret beskæftigelse. I international sammenhæng findes der meget få studier, hvor *discrete choice*-eksperimentet er anvendt på vælgerens politiske holdnin-

ger, og disse studier fokuserer ofte mere på metodik og statistik end på substansen (se for eksempel Alvarez og Nagler, 1994).¹ Tabel 1 viser et eksempel på et af de parvise valg, som respondenterne blev stillet over for i surveyeksperimentet.

Tabel 1. Eksempel fra discrete choice-eksperimentet

Forstil dig, at du skal vælge mellem to forskellige alternativer, som vil være styrende for landet fremover. Det er op til dig at afveje fordele og ulemper ved alternativerne.

Alternativ A

Du vil få 1.000 kr. mere udbetalt om måneden i løn
Stigende arbejdsløshed
Anders Fogh Rasmussen bliver statsminister

Alternativ B

Du vil få 500 kr. mere udbetalt i løn om måneden
Faldende arbejdsløshed
Mogens Lykketoft bliver statsminister

Respondenterne fik tre parvise sammenligninger, hvor karakteristikaene varieres.

Discrete choice-eksperimenter

Der er to væsentlige begrundelser for at anvende et *discrete choice*-eksperiment i surveys af politiske spørgsmål. Den *første* begrundelse er, at forklaringsfaktorer for vælgernes valg ofte ikke varierer uafhængigt af hinanden, hvilket gør det vanskeligt at bestemme den enkelte forklaringsfaktors betydning statistisk. Eksempelvis kan det være vanskeligt at forklare, hvorfor en politisk kandidat vinder et valg ud fra kandidatens personlige karakteristika eller politiske udmeldinger, da de forskellige forklaringsfaktorer, der karakteriserer kandidaterne og deres politik, er meget stærkt korreleret. Når en kandidat har en bestemt holdning til overførselsindkomster, så vil kandidaten også typisk have en bestemt holdning til skat, til miljø osv. Statistiske analyser (for eksempel regressionsanalyser) på baggrund af surveyundersøgelser har vanskeligt ved at adskille effekten af forklaringsfaktorer, når disse er stærkt korreleret (se dog Alvarez et al., 2000 for et forsøg). Observationer fra vælgernes faktiske stemmeadfærd vil derfor ikke nødvendigvis indeholde særligt meget information i statistisk forstand, da de ikke kan bruges til at bestemme enkeltkomponenters betydning.

I opinionsundersøgelser vurderes kandidaternes politik og personlighed mv. typisk separat. Ved den fremgangsmåde bliver vurderingen af de enkelte kandidaters egenskaber adskilt fra hinanden. Det harmonerer dårligt med opfattelsen af, at den samlede vurdering af kandidaten består af én samlet afvej-

ning af fordele og ulemper ved kandidatens egenskaber i modsætning til en selvstændig vurdering af kandidaterne hver for sig og på hver enkelt egenskab. Når de forskellige egenskaber (for eksempel personlighed og vurderingen af kandidatens politik) er stærkt korreleret, kan *discrete choice*-eksperimenter være specielt velegnet, da det er muligt at designe parvise sammenligninger af egenskaberne, som efterfølgende gør det muligt at beregne den selvstændige effekt af hver egenskab. Sagt på en anden måde forsøger *discrete choice*-eksperimentet at fjerne det issue-ejerskab, som kan være knyttet til de enkelte karakteristika. Fordelen ved *discrete choice*-eksperimenter er, at forskeren selv har kontrol over forklaringsfaktorerne, mens sættet af forklaringsfaktorer for observationer af politiske kandidater i virkeligheden er meget stærkt korreleret. I det valgte design stilles respondenterne over for afvejninger af en række karakteristika eller egenskaber. Kombinationen af karakteristikaene, som respondenterne skal afveje, er bestemt på forhånd, og samtidig er det tilfældigt, hvilke kombinationer den enkelte respondent stilles over for. På den baggrund bliver det muligt at beregne den vægt eller værdi, som respondenterne tillægger hvert enkelt karakteristikum.

Den *anden* begrundelse ligger i den tvungne afvejning mellem karakteristika, som *discrete choice*-eksperimentet sikrer. Traditionelle opinionsundersøgelser beder ofte respondenterne om at graduere, hvor enig man er i forskellige udsagn. I den type spørgsmål bliver respondenterne enkeltvist stillet over for hvert enkelt emne. Nogle af emnerne kan karakteriseres som „valens issues“, som hovedparten af befolkningen og politikerne umiddelbart har en positiv holdning til. Derudover kan svaret på disse spørgsmål være påvirket af *social desirability*, således at respondenterne erklærer sig enige i påstandene for ikke at „modsig“ interviewerens. Af forskellige grunde vil der altså altid være en tendens til, at respondenternes svar klumper sig sammen om nogle få svar-kategorier, eksempelvis meget enig. Det mindsker variationen i svarene, hvilket gør det vanskeligt at analysere, hvad der har størst og mindst betydning. *Discrete choice*-eksperimenter fremtvinger afvejninger og gør det umuligt „gratis“ at svare, at man er enig i alle emner. Vælgerne vil altid stå over for situationer, hvor de skal foretrække noget frem for noget andet, og derved afspejler det, hvad vælgerne reelt er nødt til at gøre, når de for eksempel skal afgive deres stemme ved et folketingsvalg.

I et *discrete choice*-eksperiment skal respondenterne vælge mellem forskellige hypotetiske alternativer, som samlet kan afdække respondenternes underliggende nyttefunktioner i forhold til indholdet af alternativerne. Nyttefunktionerne viser, hvad respondenterne lægger vægt på ved en bestemt problemstilling med de afvejningshensyn, der måtte være. Ud fra respondenternes svar er det muligt at estimere, hvor meget en given vælger skal kompenseres af ét karakteristikum for at acceptere en ændring på et andet karakteristikum. Med andre

ord er det muligt at estimere marginale substitutionsrater og betalingsviljer. Marginale substitutionsrater viser, hvor meget vælgeren skal kompenseres af et andet karakteristikum for „nyttmæssigt“ at være lige godt stillet (Bech et al., 2004a; Bech, 2003; Hensher og Johnson, 1981). Som eksempel kan det beregnes, hvor meget af de øvrige karakteristika vælgeren skal kompenseres med for at acceptere Lykketoft frem for Fogh som statsminister. Den marginale substitutionsrate mellem personlig indkomst og et af de øvrige karakteristika udtrykker eksempelvis, hvor meget respondenter er villig til at betale for at få Fogh som statsminister frem for Lykketoft eller omvendt. Det er vigtigt at fremhæve, at det umiddelbart er umuligt at adskille personen, den post han besidder, og det som følger med det parti, han repræsenterer. Man er altså nødt til at anerkende, at når vi i det efterfølgende for eksempel siger, at vælgerne ønsker Fogh som statsminister, så kan vi ikke udelukke, at Fogh som den foretrukne statsministerkandidat er associeret med partiet Venstre og en borgerlig regering.

Ideen bag de parvise valg i *discrete choice*-eksperimenter er, at respondenter har lettere ved at vælge mellem to alternativer end at specificere den værdi eller nytte, der er knyttet til hver enkelt karakteristikum, som alternativerne består af.

Dette *discrete choice*-eksperiment inddrager tre karakteristika: Mere i løn (500 kr., 1.000 kr. eller 5.000 kr.), ændring i ledigheden (stigende eller faldende), og hvem der bliver statsminister (Lykketoft eller Fogh). Vælgerne skal vælge et ud af to alternativer (alternativerne A og B), der hver består af kombinationer af de tre karakteristika. Ud fra de tre karakteristika (mere i løn, arbejdsløshed og statsminister) med henholdsvis tre (500 kr., 1.000 kr. og 5.000 kr.), to (stigning eller fald) og to (Lykketoft eller Fogh) udfald kan der opstilles i alt 12 ($3 \times 2 \times 2$) forskellige mulige kombinationer/alternativer. De 12 kombinationer kan i alt pares til 66 mulige parvise sammenligninger ($11+10+9+8+7+6+5+4+3+2+1 = 66$). Det er praktisk urealistisk at stille respondenter over for alle 66 parvise sammenligninger, da respondenter vil blive træt af at svare. Antallet af parvise sammenligninger reduceres ved at bruge et fraktionelt faktorielt eksperimentdesign, uden at der mistes betydningsfuld information.² Udvælgelsen af de parvise sammenligninger foretages sådan, at de inkluderede variable forbliver statistisk uafhængige. Således bliver de 66 parvise sammenligninger reduceret til 12 . De 12 parvise sammenligninger giver mulighed for at estimere betydningen af de inkluderede karakteristika uafhængigt af hinanden. Det eksperimentelle design giver mulighed for yderligere at reducere antallet af valg, som respondenterne skal foretage, ved at opdele de 2.000 respondenter i fire tilfældige grupper og kun give tre parvise sammenligninger til hver gruppe. På den måde er alle 12 parvise sammenligninger dækket. En tilfældig (randomiseret) opdeling i grupper er en forudsætning for, at den rela-

tive styrke af karakteristikaene efterfølgende kan beregnes, uden at der opstår systematiske skævheder i resultaterne. Sådanne skævheder kunne for eksempel være fremkommet, hvis venstrefløjsvælgere altid blev præsenteret for en type valg, mens højrefløjsvælgere altid fik en anden.

Selve spørgeskemaundersøgelsen, som inkluderede et *discrete choice*-eksperiment, blev gennemført over telefonen via CATI (Computer Assistent Telephone Interview). 2.000 repræsentativt udvalgte danske vælgere besvarede spørgeskemaet i januar og februar 2005. Svarprocenten var 42.³

Der kan være nogle problemer knyttet til at anvende *discrete choice*-eksperimenter. Det er centralt, at valgmuligheder opstilles på en sådan måde, at respondenterne kan relatere sig til situationen, selvom valgmulighederne er fremadrettede og hypotetiske. Ellers kan afvejningen virke arbitrær. I indeværende *discrete choice*-eksperiment stod valget mellem Lykketoft og Fogh på statsministerposten. Valget kan betragtes som realistisk, da valget af statsminister reelt kun har stået mellem to kandidater ved de seneste folketingsvalg. For at få mest muligt ud af analyserne fra *discrete choice*-eksperimentet er det også vigtigt, at ingen af de nævnte karakteristika dominerer. Hvis enkelte karakteristika entydigt dominerer over andre i vælgerens afvejning i de parvise sammenligninger, betyder det, at der ikke kan beregnes marginale substitutionsrater mellem karakteristikaene.

Afvejningen mellem mere i løn, ændret ledighed og statsministerkandidat

Med udgangspunkt i en sammenligning af de forskellige parvise valg, som respondenterne er blevet stillet over for, er det muligt at identificere mønstre i respondenternes svar. I tabel 2 vises de forskellige parvise valg samt procentandelen af respondenterne, som har valgt det ene eller andet alternativ (alternativ A eller B).

Af første række (valg 1.1) fremgår det, at 85 pct. af vælgerne foretrækker alternativ A: 500 kr. mere i løn, faldende arbejdsløshed og Fogh som statsminister frem for alternativ B: 5.000 mere i løn, stigende arbejdsløshed og Lykketoft som statsminister. I sidste række (valg 12.3) viser det sig, at 25 pct. foretrækker alternativ A: 500 kr. mere i løn, stigende arbejdsløshed og Fogh som statsminister frem for alternativ B: 5.000 kr. mere i løn, faldende arbejdsløshed og Lykketoft som statsminister. Procentandelen viser, hvordan respondenterne fordeler sig ved det enkelte valg, men den siger ikke umiddelbart noget om, hvorfor respondenterne vælger et alternativ frem for et andet. Er det på grund af lønnen, ændringen i ledigheden eller statsministerkandidat? Sammenholdes de to omtalte parvise valg (valg 1.1 og 12.3), så adskiller de sig på kun en dimension – nemlig ændring i ledigheden, og derfor kan forskellen mellem de to procenter entydigt tilskrives ændring i ledighed.⁴ Dette er kun ét

Tabel 2. Vælgernes valg mellem alternativer

Split	Valg	Scenario	Karakteristika		Statsministre	Samlet	Fordeling mellem alternativ A og B (pct.)	
			Mere i løn (kr.)	Arbejdsløshed			Borgerligt partivalg	Ikke borgerligt partivalg
Gruppe 1	1.1	A	500	Faldende	Fogh	85	96	69
	2.2	B	5.000	Stigende	Lykketoft	15	4	31
		A	1.000	Stigende	Fogh	28	47	3
Gruppe 2	3.3	B	500	Faldende	Lykketoft	72	53	97
		A	5.000	Faldende	Lykketoft	77	61	97
	4.1	B	1.000	Stigende	Fogh	23	39	3
Gruppe 3	5.2	A	1.000	Faldende	Fogh	82	96	63
		B	5.000	Stigende	Lykketoft	18	4	37
	6.3	A	5.000	Stigende	Fogh	31	50	8
Gruppe 4	7.1	B	500	Faldende	Lykketoft	69	50	92
		A	1.000	Faldende	Lykketoft	78	61	96
	8.2	B	500	Stigende	Fogh	22	39	4
Gruppe 5	9.3	A	5.000	Faldende	Fogh	83	98	61
		B	1.000	Stigende	Lykketoft	17	2	39
	10.1	A	1.000	Stigende	Lykketoft	19	5	39
Gruppe 6	11.2	B	500	Faldende	Fogh	81	95	61
		A	5.000	Stigende	Fogh	26	46	2
	12.3	A	1.000	Faldende	Lykketoft	74	54	98
N (i alt personer / antal besvarelser)	2000/5732	B	1.000	Stigende	Lykketoft	18	2	40
		A	5.000	Faldende	Fogh	82	98	60
	811/2313	B	1.000	Stigende	Lykketoft	86	98	68
N for de borgerlige varierer mellem 234-256 personer og mellem 716-769 observationer per gruppe.	1013/2974	A	500	Faldende	Fogh	14	2	32
		B	5.000	Stigende	Lykketoft	25	42	3
N for de ikke-borgerlige varierer mellem 234-256 personer og mellem 716-769 observationer per gruppe.	2000/5732	B	5.000	Faldende	Lykketoft	75	58	97

N i den samlede opgørelse varierer mellem 472-490 personer og mellem 1393-1457 observationer per gruppe.

N for de borgerlige varierer mellem 234-256 personer og mellem 716-769 observationer per gruppe.

N for de ikke-borgerlige varierer mellem 234-256 personer og mellem 716-769 observationer per gruppe.

Note: Alle forskelle mellem A og B er statistiske signifikante på $p < 0,001$. De fremhævede alternativer er diskuteret specifikt i teksten. Hvis respondenter har svaret „ved ikke“ på et spørgsmål, er der efterfølgende spurgt „Hvis nu du skulle vælge?“. I alt 176 respondenter er ikke medtaget i analysen, hovedsageligt fordi de har nægter at oplyse deres partivalg.

eksempel på, hvordan det er muligt at isolere effekten af en ændring i et karakteristikum (her ledigheden), som er det væsentlige i det eksperimentelle design. En ændring fra faldende til stigende ledigheden flytter således 60 procentpoint (85 pct. minus 25 pct.). En foreløbig konklusion er altså, at ledigheden har stor betydning for valget af alternativ.

Ved at sammenligne valgpar 5.2 med valgpar 12.2 isoleres effekten af mere i løn, da de andre karakteristika er konstante. Her viser det sig, at en lønstigning på 4.500 kr. (ændringen fra 500 kr. til 5.000 kr.) kun flytter 6 procentpoint (fra 69 pct. til 75 pct.). Lønnen spiller altså en langt mindre rolle end ledigheden, når vælgerne afvejer karakteristikaene i den parvise sammenligning. Endelig kan fremhæves to alternativer, hvor lønnen og ledigheden er identiske, således at kun statsministerkandidaten varierer. Det gør sig blandt andet gældende ved en sammenligning af valgpar 6.3 med valgpar 11.2. Lykketoft-alternativet får støtte af 78 pct. af vælgerne, mens 86 pct. vælger alternativet med Fogh som statsminister – en forskel på otte procentpoint i Foghs favør. Et alternativ, som består af Fogh frem for Lykketoft, vil altså stå 8 procentpoint bedre hos vælgerne *ceteris paribus*.

Hvem der bliver statsminister, overskygges af vælgerne store fokus på at nedbringe ledigheden. Samtidig kan man sige, at vælgerne viser et stort samfundssind med fokus på almenvellet, idet spørgsmålet om ledigheden overskygger egeninteressen i form af mere i løn samt det personlige ønske om den ene eller anden statsminister. Tolkningen af procentsatser støtter de *economic voting*-analyser, som konkluderer, at sociotropiske bevæggrunde vægter relativt højere end egotropiske. Forskellen er endda meget stor, fordi en ændring på ledighedsfaktoren flytter hele 60 procentpoint, mens ændringer på lønfaktoren kun flytter 6 procentpoint. Den sociotropiske bevæggrund overskygger også langt valget af statsministerkandidat og de faktorer, som umiddelbart er associeret dermed – dvs. kandidatens parti eller fløj.

Tabel 2 opdeler også respondenterne efter, om de vil stemme på et af de borgerlige partier (Konservative, Venstre eller Dansk Folkeparti), eller om de vil stemme på et af de andre partier. Sammenligninger af samme typer som ovenfor, hvor kun et karakteristikum varieres, giver nogle foreløbige indikationer af de enkelte karakteristikas betydning for vælgerne på de to politiske fløje. En sammenligning af den gruppe vælgere, der støtter de borgerlige partier, og dem, som stemte på et andet parti, viser, at ledigheden kan flytte henholdsvis 50 procentpoint (92 pct. minus 42 pct.) og 66 procentpoint (69 pct. minus 3 pct.) for de borgerlige og ikke-borgerlige vælgere. Som vi ville forvente ud fra en traditionel liberal/konservativ tankegang overfor en mere socialistisk tankegang, er de borgerlige vælgere altså mindre påvirkelige af det sociotropiske hensyn til ledigheden end de ikke-borgerlige vælgere. En lønstigning på 4.500 kr. flytter 8 procentpoint for de borgerlige og 5 procent-

point for de ikke-borgerlige vælgere. Endelig flytter valget af Fogh som statsminister 37 procentpoint hos de borgerlige, mens Lykketoft flytter 28 procentpoint blandt de ikke-borgerlige vælgere. Valget af Fogh som statsminister har større betydning for de borgerlige vælgere end valget af Lykketoft blandt de ikke-borgerlige. Valg af statsministerkandidat er altså vigtigere, når fokus er på de partipolitiske vælgergrupper frem for på hele befolkningen. Det skyldes selv sagt, at den samlede opgørelse rummer to modsatrettede effekter. Nogle respondenter foretrækker Fogh, mens andre foretrækker Lykketoft. Det betyder, at respondenterne samlet set ikke er særligt sensitive over for en ændring af statsministerkandidaten. De deler sig nemlig i to grupper, som trækker i hver sin kandidat. Når der forekommer en sådan form for heterogenitet i præferencerne for et karakteristikum, er det væsentligt at analysere dataene i undergrupper for at identificere eventuelle præferenceforskelle.

Effekten af en lønstigning er derimod lille, uanset hvilken af de to vælgergrupper der ses på. Ledigheden er det karakteristikum, der har størst betydning, når vælgeren foretager en afvejning. Spørgsmålet om statsministerposten (og det som respondenterne associerer med kandidaten) har også relativ stor betydning for respondenternes valg af alternativ, men det har mindre betydning end ledighedsfaktoren.

Vælgernes afvejning i sammenhæng

Ovenstående fortolkninger bygger på bivariate analyser, som ikke tager højde for det samlede billede af alle kombinationsmulighederne. For at se på det samlede billede af respondenternes afvejninger mellem karakteristikaene analyseres respondenternes svar i en logistisk regression. Respondentens valg i det enkelte valgpar indgår i regressionen som en dikotom afhængig variabel, som enten kan være alternativ A (kodes lig med 0) eller alternativ B (kodes lig med 1). De forklarende variable for respondenternes valg er den konkrete kombination af karakteristika i det givne valg, dvs. niveauerne for de tre karakteristika løn, arbejdsløshed og statsministerkandidat.

Koefficienterne fra en logistisk regressionsanalyse fortæller, hvorvidt en ændring i et karakteristikum har positiv eller negativ indflydelse på, om respondenterne vælger et bestemt alternativ. En positiv koefficient betyder, at respondenternes⁵ nytte af et alternativ øges, når et bestemt karakteristikum er til stede, hvilket øger sandsynligheden for, at respondenterne vælger alternativet. Endvidere gælder det, at jo større koefficienten er, desto mere påvirker det pågældende karakteristikum respondenternes nytte, og jo større er det pågældende karakteristikums indflydelse på sandsynligheden for, at alternativet vælges.⁶

I tabel 3 rapporteres resultaterne for fem logistiske regressionsmodeller: Den samlede model inkluderer alle respondenter, som har svaret på *discrete choice*-spørgsmålene, mens de efterfølgende modeller inkluderer de respon-

Table 3. De isolerede effekter af karakteristikaene mere i løn, faldende arbejdsløshed og statsministerkandidat

	Samlet model		Socialdemokrater		Venstrefolk		Ikke borgerligt partivalg		Borgerligt partivalg	
	β	UIS (pct.)	β	UIS (pct.)	β	UIS (pct.)	β	UIS (pct.)	β	UIS (pct.)
Udbetalt løn per måned (i 1000 kr.)	0,011	3	0,002	0	0,015	2	-0,007	1	0,035*	5
Faldende arbejdsløshed	1,327***	82	1,800***	58	1,997***	51	1,915***	57	1,812***	51
Anders Fogh Rasmussen	0,238***	15	-1,310***	42	1,850***	47	1,368***	42	1,540***	44
Konstant	-0,103**		-0,099		-0,128		-0,098		-0,093	
N (observ./respondenter)	5732/1941		1253/426		1958/660		2313/785		2974/1002	
Pseudo R ² (pct.)	26		39		42		42		39	

Note: Fem logistiske regressioner: *** p<0,001, ** p<0,01, * p<0,05, β (ustandardiserede koefficienter fra logistisk regression), UIS (relativ vigtighed af karakteristika).

denter, som ville stemme på henholdsvis Socialdemokratiet og Venstre samt på henholdsvis de ikke-borgerlige og de borgerlige partier.

I den samlede model har alle tre karakteristika positiv indflydelse. En forøgelse af den udbetalte løn har positiv effekt på vælgernes nytte. Øget løn i et alternativ øger altså sandsynligheden for at vælge alternativet. Hvis vælgerne bliver lovet faldende arbejdsløshed i et alternativ, så har det positiv indflydelse (relativt i forhold til stigende arbejdsløshed) på vælgerens nytte, og dermed øges sandsynligheden for, at alternativet vælges. Tilsvarende vil et alternativ med Fogh som statsminister øge sandsynligheden for (relativt i forhold til Lykketoft som statsminister), at respondenterne vælger det alternativ. Det er værd at bemærke, at koefficienten for større udbetalt løn er statistisk insignifikant på nær i modellen med kun borgerligt partivalg. Det generelle billede er altså, at øget løn ikke kan flytte vælgernes tendens til at vælge det ene eller andet alternativ. Konklusionen bliver således, at politiske udmeldinger fra forskellige politiske kandidater om lønforhold – eksempelvis som følge af skatteændringer – ikke har nogen indflydelse på, hvordan vælgerne vælger mellem alternativerne, når vi taler om forøgelser af den disponible indkomst med mellem 500 kr. og 5.000 kr. om måneden.

Koefficienternes størrelse er ikke direkte sammenlignelige, da de forklarende variables (karakteristikaenes) skala varierer. Variablerne arbejdsløshed og statsministerkandidat er dikotome (to udfald), mens lønvariablen antages at være kontinuert (500-5.000 kr.). En måde at omregne koefficienterne på, så de bliver sammenlignelige, er at beregne *Utility Importance Score* (herefter UIS), som hyppigt benyttes i marketingslitteraturen. UIS beregnes som det enkelte karakteristikums relative andel af den samlede variation i den underliggende latente nytteskala.⁷ Jo højere UIS, desto større andel udgør et karakteristikums nytte af den samlede variation i den underliggende nytteskala, og desto mere vægtes det pågældende karakteristikum i respondenternes valg. I den samlede model fremgår det, at ledigheden udgør hele 82 pct. af variationen i respondenternes nytte, mens statsministerkandidaten udgør 15 pct. og lønnen kun 3 pct. Alle vælgere uanset partifarve tillægger altså høj beskæftigelse større nytte, end om statsministeren hedder Lykketoft eller Fogh.

Forskelle mellem Socialdemokratiets og Venstres vælgere

De fire modeller, som opdeler respondenterne efter deres partivalg (tabel 3), giver mulighed for at undersøge de enkelte vælgergruppers afvejning. Ikke overraskende viser resultaterne, at vælgerne, som ville stemme på Socialdemokraterne, har negativ nytte af at vælge et alternativ med Fogh som statsminister. Omvendt får respondenterne, som ville stemme på Venstre, en positiv nytte ved at vælge Fogh som statsminister. For de socialdemokratiske vælgere er koefficienten for Fogh -1,31, mens den er 1,85 for Venstrevælgere. Det

betyder, at de socialdemokratiske vælgere har mindre negativ nytte af Fogh som statsminister, end Venstrevælgerne har positive nytte af dette. Koefficienten kan også tolkes omvendt, således at de socialdemokratiske vælgere positive nytte af Lykketoft som statsminister er mindre end Venstrevælgerne negative nytte af Lykketoft. En forklaring på forskellen kan være, at en siddende statsminister ofte høster større opbakning end udfordrerens – altså en statsministereffekt. I de to modeller længst til højre i tabel 3, hvor respondenterne er opdelt efter, om de vil stemme på et borgerligt eller et ikke-borgerligt parti, ses et tilsvarende mønster. De borgerlige vælgere har større nytte af Fogh, end ikke-borgerlige har af Lykketoft. Disse resultater bekræfter de indledende resultater fra tabel 2, idet Fogh har lidt større fordel af sin person (og det som er associeret dermed) end Lykketoft. Dette resultat er uafhængigt af, om analysen er samlet, opdelt på partivalg eller opdelt på borgerlig/ikke-borgerlig stemmeafgivelse.

Koefficienterne for faldende arbejdsløshed viser, at respondenterne på tværs af politiske skel tillægger dette sociotropiske karakteristikum nogenlunde samme betydning. De ikke-borgerlige vælgere er dog en smule mere sociotropiske end de borgerlige, fordi koefficienten i tabel 3 for ledighed er lidt større, mens koefficienten for løn er lidt mindre. Vurderet ud fra både størrelsen af koefficienten og niveauet af UIS har arbejdsløsheden meget stor betydning for respondenternes valg. På tværs af politiske skel udgør arbejdsløsheden mere end 50 pct. af den samlede variation af den underliggende nytte og spiller derfor en stor rolle, når vælgerne vælger alternativ. Ledighedsfaktoren er således vigtigere end spørgsmålet om statsministerkandidat. Sidstnævnte ligger dog på en tæt andenplads vurderet ud fra UIS, når modellen opdeles på partifarve. Herudfra kan det konkluderes, at ledighedsfaktoren er helt afgørende for vælgeres valg mellem alternativerne efterfulgt af valg af statsministerkandidat, mens lønfaktoren er næsten uden betydning.

En anke mod analyserne kunne være, at statsministerkandidaten er sammenfaldende med et parti, og at det derfor bliver umuligt at vide, om det er partiet eller personen, som vægter mest. Spørgsmålsformuleringen er rettet mod personen, men da personen er fuldt sammenfaldende med partiet, er det umuligt at afgøre, hvor meget kandidaten præcist betyder for vælgerne valg. Det ændrer ikke ved, at spørgsmålet om ledigheden vægter mere end kandidatfaktoren, og det som denne faktor associeres med. Hvis man i fremtidige eksperimentelle studier vil belyse betydningen af kandidatens egenskaber, må man opstille flere forskellige hypotetiske kandidater og politikker og dermed fjerne sammenfaldet mellem parti og person.

Lønnens lille betydning

En forøgelse af den disponible løn ser ikke ud til at spille nogen rolle for respondentens valg (jf. tabel 3, hvor koefficienterne er meget små og statistik insignifikante). Spørgsmålet er, om det betyder, at alle respondenter har ignoreret karakteristikomet i deres valg af alternativ. For at belyse dette rettes fokus på to grupper, som adskiller sig ved deres nuværende indkomst. Højindkomstgruppen bestående af personer med en personlig årsindkomst før skat på 650.000 kr. eller derover sammenlignes med lavindkomstgruppen med en årsindkomst på mindre end 75.000 kr. Tabel 4 viser to regressionsmodeller for de to indkomstgrupper. Koefficienten for udbetalt løn er signifikant for lavindkomstgruppen, mens den tilsvarende koefficient er insignifikant for højindkomstgruppen. Lavindkomstgrupperne inddrager altså lønnen i valget af alternativ i de parvise sammenligninger, mens højindkomstgruppen ikke gør det.

Tabel 4. De isolerede effekter af karakteristikum – mere i løn, faldende arbejdsløshed og statsministerkandidat fordelt på høj- og lavindkomstgruppen

	Højindkomstgruppen		Lavindkomstgruppen	
	β	UIS (pct.)	β	UIS (pct.)
Udbetalt løn per måned (i 1000 kr.)	0,046	8	0,137*	26
Faldende arbejdsløshed	1,515***	54	1,335***	51
Anders Fogh Rasmussen	1,051***	38	0,588**	23
Konstant	0,002		0,277	
Marginale substitutionsrater				
- Faldende arbejdsløshed		(-32.837 kr.)		-9.739 kr.
- Anders Fogh Rasmussen		(-22.792 kr.)		-4.293 kr.
N (observ./respondenter)		195/65		194/65
Pseudo R ² (pct.)		33		28

Note: To logistiske regressioner: *** p<0,001, ** p<0,01, * p<0,05, β (ustandardiserede koefficienter fra logistisk regression), UIS (relativ vigtighed af karakteristika). Højindkomstgruppen er personer med en personlig årsindkomst før skat på 650.000 eller over. Lavindkomstgruppen er personer med en personlig årsindkomst før skat på 75.000 eller under.

De marginale substitutionsrater beskriver, hvor meget respondenterne vil afgive af et karakteristikum for en forbedring af et andet karakteristikum. Hvis en respondent foretrækker Fogh som statsminister, så kan de marginale substitutionsrater afgøre, hvor meget respondenterne vil afgive for eksempel i form af udbetalt løn for at gå fra Lykketoft til Fogh. De marginale substitutionsrater mellem løn og de øvrige to karakteristika er beregnet i tabel 4.⁸ En negativ marginal substitutionsrate betyder, at respondenterne vil afgive løn for at opnå

hhv. faldende arbejdsløshed (relativt i forhold til stigende arbejdsløshed) og Fogh (relativt i forhold til Lykketoft). Da koefficienten for udbetalt løn kun er statistisk signifikant for lavindkomstgruppen, er det egentlig kun relevant at beregne de marginale substitutionsrater for denne gruppe, men for eksemplets skyld er de også beregnet for højindkomstgruppen. Lavindkomstgruppen foretrækker Fogh som statsminister og er villige til at afgive 4.293 kr. om måneden for at få ham som statsminister. Når det tages i betragtning, at lavindkomstgruppen maksimalt får udbetalt 6.250 kr. pr måned (75.000 kr./12 måneder), må det tolkes som en meget stærk præference for Fogh. Da respondenterne generelt ikke har været særligt sensitive over for løn, skal resultaterne fortolkes med varsomhed. Det gælder også, fordi *discrete choice*-eksperimenterne forudsætter, at et karakteristikum ikke entydigt dominerer over de andre i respondenteres afvejsninger. Man kunne evt. forbedre eksperimentet ved at erstatte lønstigninger med mere eller mindre i skat. Idet politikerne har direkte kontrol over, hvor meget der skal betales i skat, vil spørgsmål om skattebetaling formodentlig være mere nærværende og realistiske for respondenterne end spørgsmål om mere eller mindre i udbetalt løn. Men denne indvending ændrer ikke ved, at den egotropiske faktor (mere i løn) kun synes at spille en lille om overhovedet nogen rolle, når vælgerne bestemmer sig for, hvilke alternativer der foretrækkes.

Designerpolitik med *discrete choice*-eksperimenter

Analyserne af de danske vælgere anno 2005 viser, at sociotropiske bevæggrunde er langt stærkere end egotropiske, når vælgerne foretager en afvejning mellem fremtidige samfundsmæssige udviklingsscenarioer. Fundet støttes af såvel international som dansk forskning på området inden for den såkaldte *economic voting*-tilgang. Mere specifikt viser analyserne, at ønsket om en faldende modsat en stigende ledighed vægter langt tungere end såvel ønsket om en bestemt statsminister som ønsket om mere i udbetalt løn.

Hvis man opdeler vælgerne efter, om de vil stemme på et borgerligt eller et ikke-borgerligt parti, viser det sig for det *første*, at ønsket om mere i løn stadig er næsten uden betydning for valg af fremtidigt udviklingsscenario. Kun for lavtindkomstgruppen, som tjener mindre end 75.000 årligt i personlig indkomst, har lønnen en lille effekt. Gruppen skal kompenseres med mere end 4.000 kr. om måneden i løn for at ville vælge Lykketoft frem for Fogh.

Men for det *andet* kommer ønsket om Fogh eller Lykketoft til at spille en langt større rolle i afvejsningen, når analyserne opdeles på de borgerlige og ikke-borgerlige vælgere, frem for når vælgerkorpset analyseres samlet. Ledighedsfaktoren indgår dog stadig med den største vægt i vælgerens afvejning. At statsministerkandidaten styrker sin betydning i afvejsningen i forhold til en model med alle vælgerne, er dels et udtryk for, at den samlede model indehol-

der to modsatrettede effekter, hvor de borgerlige med større sandsynlighed støtter Fogh frem for Lykketoft, mens de ikke-borgerlige støtter Lykketoft. Dels er det et udtryk for, at det ikke umiddelbart er muligt at adskille, om man er borgerlig og derfor støtter Fogh, eller om man omvendt støtter Fogh og derfor er borgerlig.

Denne undersøgelse har kun inddraget tre karakteristika, men potentielt er det muligt at inddrage flere. Der er dog en række begrænsninger, som skal indgå i designet af *discrete choice*-eksperimenter. Det er for det *første* et spørgsmål, hvor mange karakteristika respondenterne reelt kan overskue i et valg. Litteraturen peger typisk på en grænse på seks til otte karakteristika. For det *andet* skal det være realistisk for respondenterne at foretage en afvejning mellem de inkluderede karakteristika. Således kan det være vanskeligt at inddrage karakteristika, som bygger på mere principielle eller etiske spørgsmål, da individet i det tilfælde ikke kan kompenseres for forringelse af et karakteristikum med en forbedring af et andet karakteristikum. Styrken af etiske og moralske spørgsmål (for eksempel spørgsmål om abort, aktiv dødshjælp eller holdningen til menneskerettigheder) kan altså komme til at dominere i forhold til andre præferencer. Det kan gøre valgsituationen umulig og urealistisk. Dette er der specielt fundet empirisk belæg for i forbindelse med anvendelse af *discrete choice*-eksperimenter inden for det miljøøkonomiske område (Adamowicz et al., 1998).

Potentialet for anvendelsen af *discrete choice*-eksperimenter i meningsmålinger er store. Frem for at spørge respondenterne om vigtigheden af forskellige emner enkeltvis, hvor det typisk er vanskeligt at bestemme vigtigheden af de forskellige karakteristika i den samlede vurdering, er det her muligt at få respondenter til at foretage en reel afvejning, hvor de bliver tvunget til at tage stilling til den relative betydning af emnerne. Informationen fra *discrete choice*-eksperimenter kan være af afgørende betydning for en kommende valgkamp eller politisk kampagne, da resultaterne kan informere politikerne og deres rådgivere om vælgerens afvejn timer lidt efter samme princip, som når vælgerne står i stemmeboksen. I stemmeboksen afgives én stemme, svarende til respondentens valg mellem alternativer i *discrete choice*-eksperimenter. I det valg må vælgeren afveje, hvem af kandidaterne der bedst fremmer de emner, som vælgeren prioriterer højt. Vælgeren er typisk ikke på alle punkter enig i en given kandidats holdninger, så valget falder på den kandidat, som repræsenterer vælgerens synspunkter bedst muligt. Det er ikke blot væsentligt at finde ud af, hvad vælgerne mener om forskellige emner, men det er også væsentligt at finde ud af, hvor vigtigt det enkelte emne er. *Discrete choice*-eksperimenter giver mulighed for både at finde ud af, hvad vælgerne mener om emnerne, og hvor vigtige emnerne er for vælgeren. *Discrete choice*-eksperimenter kan dermed være med til at afdække vælgerens afvejn timer af en lang række

politiske alternativer og dermed give politikerne mulighed for at designe deres politik til den vælgergruppe, de ønsker at tiltrække. Ud fra dette studie vil en politik, som fokuserer kraftigt på ledigheden og lidt mindre på statsministerkandidaten, og som ikke berører spørgsmålet om vælgernes disponible indkomst, altså ramme flest muligt.

Trækker man paralleller til den nuværende regerings skattestop, vil en politik med snævert fokus på bekæmpelse af ledigheden stå langt stærkere end en politik med skattelettelser. Konklusionen udfordres selvfølgelig af, at vi i dag nærmer os en situation med næsten fuld beskæftigelse, hvilket taler for at inddrage en mere kortsigtet og realistisk fremtidsmulighed frem for ledigheds-spørgsmålet blandt faktorerne i et *discrete choice*-eksperiment.

Potentielt kan resultaterne fra *discrete choice*-eksperimenter være med til at forudsige, hvem der ud fra kandidaternes sammensætning af holdninger vil vinde valg. I vores tilfælde ville vi, hvis kandidaterne ikke adskilte sig på deres politik på de to øvrige karakteristika, forudsige, at Fogh ville vinde valget, da der var en svag samlet overvægt til fordel for Fogh på bekostning af Lykketoft. I marketing, hvor metoden oprindeligt er udviklet, bliver resultaterne fra et *discrete choice*-eksperiment flittigt brugt til at forudsige, hvilken markedsandel et givet produkt med en bestemt kombination af karakteristika vil få. På samme måde vil *discrete choice*-eksperimenter kunne give et bud på kandidaternes stemmeandele beregnet ud fra deres forskellige kombinationer af holdninger og vælgerens afvejninger mellem holdningerne. Tillige er det muligt at give et bud på, hvordan en holdningsændring hos en kandidat eller et parti vil påvirke den samlede stemmefordelingen. Det vil selvsagt være et bud (blandt andre) behæftet med usikkerhed, da vælgeradfærd er langt mindre forudsigeligt end markedsandele. Nye afvejninger opstår nemlig hele tiden i relation til den løbende offentlige debat og politiktilblivelse.

Noter

1. I andre fagdiscipliner har *discrete choice*-eksperimenter stor udbredelse til afdækning af præferencer. *Discrete choice*-eksperimenter har længe været udbredt i marketingslitteraturen (Wittink og Cattin, 1989), og metoden har siden bredt sig til transport-, miljø- og sundhedsøkonomi (Bennett og Blamey, 2001; Louviere et al., 2000; Ryan og Gerard, 2003). I Danmark har metoden blandt andet været brugt til afdækning af amtspolitikeres afvejning af hensyn ved budgettering for sygehuse (Bech, 2003) og til afdækning af forskellige jobkarakteristikas betydning (Bech et al., 2004a; Bech et al., 2004b). Bech (2003) viser, hvordan danske amtspolitikere svarer forskelligt i en simpel rangordning af målsætninger for afregningen af sygehuse i forhold til et *discrete choice*-eksperiment. Ved simple rangordning angiver amtspolitikerne, at kvalitet er det vigtigste, men når de bliver tvunget til afvejning af alle hensyn i et *discrete choice*-eksperiment, så vægter budgetsikkerhed højere end kvalitet.

2. Det præcise antal parvise valg, som behøves, afhænger for det *første* af, hvor mange karakteristika der involveres, for det *andet* af hvor mange niveauer de enkelte karakteristika kan antage, samt *endelig* af hvor mange grupper individerne ønskes inddelt i. Her er vælgerne tilfældigt inddelt i fire grupper for at sikre, at der stadig er tilstrækkeligt mange vælgere i hver enkelt gruppe, så grupperne er repræsentative i forhold til vælgere. Det eksperimentelle design skal sikre, at karakteristikaene og deres niveauer kombineres således, at de er så lidt korrelerede som muligt, også kaldet ortogonale i den eksperimentelle litteratur. Et fraktionelt faktorielt design svarer til et udsnit af et fuldt faktorielt design. I et fuldt faktorielt design kan alle effekter estimeres, mens nogle interaktionseffekter ikke kan estimeres ud fra et fraktionelt faktorielt design. Fordelen ved det fraktionelle faktorielle design er, at antallet af kombinationer reduceres, så det bliver realistisk i forhold til dataindsamlingen. Et fuldt faktorielt design bruges derfor sjældent, da det kræver, at respondenterne stilles over for alt for mange spørgsmål. Selvom der går information tabt ved at bruge et fraktionelt faktorielt design, så er det i langt de fleste tilfælde uden betydning, da de interaktionseffekter, som ikke kan estimeres, typisk viser sig at være insignifikante eller at bidrage meget lidt til forklaringskraften.
3. Udvælgelsen af respondenter blev gennemført ved simpelt tilfældig udvælgelse på kendte fastnumre i Danmark. Respondenterne var udvalgt på bopælen, efter hvem der senest havde haft fødselsdag. Der blev foretaget et minimum af 11 og op til 19 tilbagekaldsforsøg. Interviewet er nærmere beskrevet i Hansen (2006, 2007).
4. Det kunne også skyldes en interaktion mellem karakteristikaene, men tests for interaktionseffekter (ikke vist) afkræfter dette.
5. Ligesom i næsten alle andre undersøgelsesformer er det ikke muligt at observere respondenternes nytte direkte i et *discrete choice*-eksperiment. Det er kun muligt at observere respondenternes valg. Ud fra respondenternes valg er det muligt med statistiske metoder at estimere den relative betydning af de enkelte karakteristika. Da koefficienterne fra den statistiske metode er udtryk for estimerede værdier for nytte og ikke direkte observerede nytteværdier, så kaldes koefficienterne også de indirekte nyttevægte.
6. En uddybning af de statistiske metoder til analyse af *discrete choice*-eksperimentet kan ses i Bech et al. (2004a) og Bennett og Blamey (2001).
7. Utility Importance Score (UIS) beregnes ved at beregne nytteværdier for alle niveauer for hvert karakteristikum. Derefter udregnes afstanden for karakteristikum i mellem niveauet med den laveste nytte værdi U_L^i og niveauet med den højeste

nyttéværdi U_H^i . Summen af disse forskelle er $\sum_{i=1}^I (U_H^i - U_L^i)$. UIS udregnes der-

efter som
$$\frac{(U_H^i - U_L^i)}{\sum_{i=1}^I (U_H^i - U_L^i)}$$
. UIS har værdier mellem 0 og 1. Ved at

gange med 100 kan UIS-værdien fortolkes som pct., dvs. hvor mange pct. af den samlede variation i nytte karakteristikum i udgør.

8. De marginale substitutionsrater beregnes ved at dividere koefficienten for et karakteristikum med koefficienten for udbetalt løn ($MRS = -\beta_{\text{Karakteristikum}} / \beta_{\text{Løn}}$). Se Bech et al. (2004a) og Bennett og Blamey (2001) for uddybning af beregningen af marginale substitutionsrater.

Litteratur

- Adamowicz, W., T. Beckley, D.H. MacDonald, L. Just, M. Luckert, E. Murray, and W. Phillips (1998). „In search of forest resource values of indigenous peoples: Are nonmarket valuation techniques applicable?“, *Society & Natural Resources*, Vol. 11. No. 1. pp. 51-66.
- Alvarez, Michael R. and Jonathan Nagler (1994). „Correlated Disturbances in Discrete Choice Models: A Comparison of Multinomial Probit Models and Logit Models“, *Workingpaper No. 914*, California Institute of Technology, Division of the Humanities and Social Sciences.
- Alvarez, Michael R., Jonathan Nagler and Jennifer R. Willette (2000). „Measuring the relative impact of issues and the economy in democratic elections“, *Electoral Studies*, Vol. 19, No. 2-3. pp. 237-225.
- Bech, Mickael (2003). „County council politicians' choice of hospital payment scheme: a discrete choice study“, *Applied Health Economics and Health Policy*, Vol. 2, No. 4. pp. 225-232.
- Bech, Mickael, Trine Kjør, Jørgen Lauridsen og Dorte Gyrd-Hansen (2004a). „Hvad ønsker studerende af deres fremtidige job? Illustration af et diskret valg eksperiment“, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 142. årgang, nr. 1. pp. 48-67.
- Bech, Mickael, Poul S. Dahl og Kasper M. Hansen (2004b). „Fleksible jobpakker gennem lønkomensation – afvejning af jobkarakteristika“, *Økonomi & Politik*, 77. årgang, nr. 4, pp. 38-50.
- Bennett, Jeff and Russell Blamey (2001). *The choice modelling approach to environmental evaluation*, Cheltenham: Edward Elgar Publications.
- Borre Ole (1997). „Economic Voting in Danish Electoral Surveys 1987-1994“, *Scandinavian Political Studies*, Vol. 20, No. 4. pp. 347-365.
- Borre, Ole (1999). „Afstanden mellem vælger og parti“, pp. 175-182 i Johannes Andersen, Ole Borre, Jørgen Goul Andersen og Hans Jørgen Nielsen (red.), *Vælgere med omtanke*, Århus: Systime.
- Borre, Ole (2003). „Den utaknemlige vælger“, pp. 315-325 i Jørgen Goul Andersen og Ole Borre (red.), *Politisk forandring. Værdipolitik og nye skillelinjer ved folketingsvalget 2001*, Århus: Systime.
- Dorussen, Han and Harvey A. Palmer (2002). „The context of economic voting – an introduction“, pp. 1-14 in Han Dorussen and Michael Taylor (eds.), *Economic Voting*, London: Routledge.
- Hansen, Kasper M. (2006). „The Effects of Incentives, Interview Length, and Interviewer Characteristics on Response Rates in a Cati-Study“, *International Journal of Public Opinion Research*, Advance Access published on September 7.
- Hansen, Kasper M. (2007). „The sophisticated public – The effect of arguments on public opinion“. Forthcoming in special issue of *Scandinavian Political Studies*, Vol. 29, No. 3.
- Hensher, David A. and Lester W. Johnson (1981). *Applied discrete choice modelling*, London: John Wiley.
- Lewis-Beck, Michael S. and Martin Paldam (2000). „Economic voting: an introduction“, *Electoral Studies*, Vol. 19, No. 2-3. pp. 113-121.
- Louviere, Jordan J., David A. Hensher and Joffre D. Swait (2000). *Stated Choice Methods – Analysis and Application*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ryan, Mandy and Karen Gerard (2003). „Using discrete choice experiments to value health care programmes: current practice and future research reflections“, *Applied Health Economics and Health Policy*, Vol. 2, No. 1. pp. 55-64.
- van der Eijk, Cees, Wouter van der Brug, Martin Kroh and Mark Franklin (2006).

„Rethinking the dependent variable in voting behavior: On the measurement and analysis of electoral utilities“, *Electoral Studies*, Vol. 25, No. 3. pp. 424-447.
Wittink, Dick R. and Philippe Cattin (1989). „Commercial Use of Conjoint Analysis: An Update“, *Journal of Marketing*, Vol. 53, No. 3. pp. 91-96.